

26.-27. Mart/March 2021.

POTENCIJALNE MOGUĆNOSTI PREVAZILAŽENJA EKONOMSKO FINANSIJSKE KRIZE U BIH IZAZVANE POJAVOM PANDEMIJE COVID-19

Doc. dr. Husein Mehmedović, e-mail: mehmedovic.gr@gmail.com

Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku, Bosna i Hercegovina

Narajan Mehmedović, e-mail: narajanmehmedovic@gmail.com

J U Mješovita srednja škola "Gračanica",

Pregledni članak

Sažetak: Pandemija Covid-19 je otvorila nove, zaborevljene stranice bosanskohercegovačke privrede koja je već 25 godina ranjena. Bosna i Hercegovina država u tranziciji te rane izazvane nerazvijenom privredom ponovo je osjetila pojavom pandemije koja je te rane produbila i napravila nove. Svakodnevnim suočavanjem sa tim problemima može se uočiti da naša privreda iako nedovoljno jaka opet može da se izbori sa nametnutim problemima. Većina dostupnih podataka je optimistična u pogledu oporavka privrede nastupanjem pandemije Covid-19. S obzirom da je slika malo šira to predstavlja izvanredan pregled šta je moguće u budućnosti učiniti. Kao društvo koje je politički veoma izmanipulisano dobijamo sliku populizma koji se kreće u određenim krugovima a kojima je stanje do pojave pandemije odgovaralo. U radu su data određena idejna rješenja koja bi uz malo veću pažnju i političku podršku domaćih vlasti mogla biti rješenje izlaska iz novonastale ekonomsko-finansijske krize.

Ključne riječi: Ekonomsko finansijska kriza, pandemija Covid-19.

POTENTIAL POSSIBILITIES OF OVERCOMING THE ECONOMIC AND FINANCIAL CRISIS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA CAUSED BY THE COVID- 19 PANDEMIC

Abstract: the Covid-19 pandemic has opened some new, already forgotten stories of the Bosnian economy that is already hurt for some 25 years. Bosnia and Herzegovina as a transitional country has experienced again these wounds caused by an underdeveloped economy again during the pandemic, since the pandemic crisis has revived these weaknesses and created new vulnerabilities. By looking at these problems on a daily basis, it is observable that our economy, although not quite strong, has capabilities to overcome these imposed challenges. Most of the available data are optimistic regarding the final recovery from the ongoing crisis caused by the pandemic. Having in mind that the whole picture is quite specific, there is a specific standpoint about the possibilities that can be achieved in the future. As a society that is heavily manipulated in a political sense, we have some waves of populism created by some leaders that favored our economic situation before the pandemic. The paper provides certain idea-based solutions that could be optimal for economic recovery from the ongoing crisis, if they attract considerable attention and political support by domestic political authorities.

Key Words: Economic and Financial Crisis, Covid-19 Pandemic.

26.-27. Mart/March 2021.

1. Uvod

Kroz historiju dolazi do cikličnih pojava ekonomsko-finansijskih kriza koje su nastajale iz različitih razloga u različitim vremenskim periodima. Njihovom pojavom prethodile su neke prirodne ili vještačke okolnosti koje su doprinijele njihovom ubrzanom nastajanju i neko vrijeme ostajanju. Uticaj ekonomsko-finansijskih kriza su osjetili svi članovi društva bez obzira na njihov društveni status, počevši od privrede, stanovništva, državnih institucija i drugih koji su sastavni dio društvene zajednice. Posljednja ekonomsko-finansijska kriza koja je zahvatila svijet potiče iz 2007. godine, a njen nastanak se veže za SAD. Mnoge države su uspjele da prevaziđu ovu krizu zahvaljujući brojnim ekonomskim mjerama, političkom intervencionizmu i ubrzanim reformama, naročito u manje razvijenim i srednje razvijenim zemljama. Međutim, veliki broj zemalja, među koje spada i Bosna i Hercegovina, nisu se uspjele izvući iz ove krize. Njen uticaj u mnogome je pogoršao ekonomsko-političke prilike u ovim zemljama, što se odrazilo na većem zaostajanju u odnosu na razvijene zemlje u svakom segmentu društveno-ekonomskog i političkog života. S obzirom da se manje razvijene zemlje još nisu oslobodile okova krize iz 2007. godine, dolazi do pojave nove ekonomsko-finansijske krize sa nastankom pandemije Covid-19 u 2020. godini. U ovom radu osvrnut ćemo se na nastanak nove krize, koja je nešto specifičnija od ostalih kriza, zbog toga što je osim narušavanja normalnih privrednih tokova u svim zemljama svijeta došlo do narušavanja zdravlja stanovništva sa učestalim smrtnim ishodom, naročito najranjivijih kategorija stanovništva. Iskustva nastala iz pandemije Covid-19 su pokazala da se u mnogim zemljama u ovakvoj situaciji mogu samo osloniti na vlastite resurse. U ovom radu predstaviti ćemo neke od mjera koje treba da preduzme Bosna i Hercegovina u cilju borbe sa pandemijom Covid-19 i nastalom ekonomsko-finansijskom krizom kao njenom posljedicom.

2. Nastanak ekonomsko-finansijskih kriza u zemljama u razvoju

Svijet se tokom 1990-ih suočio sa brojnim ekonomsko-finansijskim krizama. One su uglavnom nastajale u zemljama u razvoju, a predstavljale su značajan rizik i za ostatak svijeta. U najznačajnije krize spadaju: Argentina (1990-1991), Meksiko (1994-1995), Jugoistočna Azija (1997-1999), Rusija (1998), Brazil (1999), Argentina (2001-2002), Turska (2001-2002). Finansijska i ekonomska kriza koja je izbila 2007. godine u SAD-u zahvatila je cijeli svijet i nije porijeklom iz zemalja u razvoju. Ove krize pokazuju da se u zemljama u razvoju još uvijek javljaju platnobilansni problemi udruženi sa unutrašnjim neravnotežama.[1] Pandemija prouzrokovana koronavirusom „COVID-19“ iz 2020. godine ostavila je globalne ekonomske i socijalne posljedice u svijetu, te izazvala lokalne poremećaje u poslovanju i funkcionisanju privrednih sektora, institucija, zajednica i društva u cjelini.[5] Globalno posmatrano, rješenje za ekonomsko-finansijsku krizu izazvanu pojavom pandemije COVID-19, ne postoji. Svaka država će pojedinačno morati da rješava njene posljedice u skladu sa svojim prirodnim, ekonomskim i ljudskim resursima. Ova kriza je pokazala da je najvažnije oslanjati se na vlastite resurse, kako ljudske, tehničko-tehnološke, prirodne i proizvodne. Svaka država koju je zahvatila kriza gleda samo sebe i svoje interese. Najbolji primjer predstavlja trenutna imunizacija stanovništva kroz vakcinaciju. Skoro sve zemlje su nabavile vakcine od nekog od proizvođača i vakcinišu svoje stanovništvo, naročito najugroženije kategorije stanovništva. U Federaciju Bosne i Hercegovine je do sada došlo kao pomoć iz Republike Srbije 10.000 doza vakcina za imunizaciju 5000 ljudi. Dok je u entitet Republiku Srpsku stigao jedan manji kontingent iz Republike Srbije oko 10.000 doza u vidu pomoći i 20.000 kupljenih doza iz Ruske federacije. To nam je najbolji pokazatelj da je potrebno oslanjati se na vlastite snage i ne

očekivati milostinju iz svijeta jer nam ona neće sigurno biti dovoljna.

Slika 1. Pandemija Covid-19 globalni ekonomsko-finansijski i zdravstveni problem

Izvor:<https://www.google.com/search?q=ekonomsko+finansijska+kriza+izazvana+covid+19&client=firefox-b-d&sxsrf=ALeKk03dn71jWdd5L8BH3o-pEK> (Preuzeto: 23.01.2029) □7□

Pandemija COVID-19 je imala izuzetan ekonomski uticaj na Bosnu i Hercegovinu što se svakodnevno sve više odražava na privredne tokove, pri čemu su najteže pogođene djelatnosti u kojima posluje veliki broj mikro preduzeća i obrta kojih u Bosni i Hercegovini ima veliki broj. Procjene su da će zemlja ući u recesiju uz pad BDP-a u 2020. godini od 5%. Posebno zabrinjava rast nezaposlenosti i skromnija podrška dijaspore. Kriza je u najvećoj mjeri ugrozila uslužni sektor. □8□ Također, ni ostale privredne grane nisu mnogo bolje prošle od uslužnog sektora. Raduje činjenica da je započela imunizacija stanovništva vakcinama poznatih svjetskih farmaceutskih proizvođača u mnogim zemljama regiona pa i u Bosni i Hercegovini. Nadamo se da će imunizacijom stanovništva na Covid-19 ponovo se život vratiti u normalne tokove.

3. Razlozi nedovoljne proizvodnje roba za široku potrošnju u BiH

Da bi se planirala budućnost u Bosni i Hercegovini, neophodno je osloniti se na vlastite snage i resurse kao i obavljati proizvodnju i vršenje usluga za vlastite potrebe u cilju samoodrživosti. Iskustvo iz ekonomsko-finansijske krize izazvane pojavom COVID-19 nas uči da je veoma važno imati vlastitu proizvodnju naročito hrane, higijenskih i zaštitnih sredstava. Među prioritete ekonomskog i privrednog razvoja potrebno je staviti domaću poljoprivrednu proizvodnju, prehrambenu i prerađivačku industriju, hemijsku i farmaceutsku industriju, industriju zaštitne opreme i razvijen elektroenergetski sektor. Bosna i Hercegovina raspolaže svi nabrojanim potencijalima, s tim, što, do sada, država nije posvećivala veću pažnju ovim privrednim granama. Bosna i Hercegovina je relativno mala država u svjetskim razmjerima i

26.-27. Mart/March 2021.

kao takva nije mnogo interesantna drugima, naročito u pogledu investiranja i osvajanja tržišta za plasman roba i usluga velikih svjetskih korporacija. Za to postoji veliki broj razloga. □4□

Neki od razloga su:

- politička nestabilnost,
- ekonomska nerazvijenost,
- nizak životni standard stanovništva i mala kupovna moć,
- velika fluktuacija mladih obrazovanih ljudi,
- zakašnjele reforme u svim oblastima društvenog života,
- neefikasan pravosudni sistem,
- nepovjerenje stanovništva u vlasti i nedostatak povjerenja da se u kratkom vremenskom periodu može nešto značajnije promijeniti i mnogo drugih razloga.

4. Nedovoljno iskorišten prirodni potencijal za vlastitu proizvodnju proizvoda široke potrošnje

Poljoprivredno prehrambeni sektor ima dobre potencijale za rast zbog rastuće potražnje i više komparativnih prednosti, kao i druge zemlje u regionu Zapadnog Balkana. Bosna i Hercegovina je u toku prethodnog desetljeća iskusiła godišnje stope rasta od preko 5%. □3□ Karakteristike poljoprivrednog sektora su niska produktivnost, nepovoljna struktura i veličina farmi, nedovoljna i loša tehnološka opremljenost, ovisnost od uvoza uglavnom svih inputa potrebnih za proizvodnju kako sjemenskog materijala, zaštitnih sredstava i mineralnih đubriva, tako opreme i poljoprivredne mehanizacije. □6□

Domaći poljoprivredni proizvođači su u stanju proizvesti sve vrste poljoprivrednih proizvoda potrebnih domaćoj prehrambenoj i prerađivačkoj industriji. Za ovu tvrdnju postoje objektivni razlozi, a to su velike obradive poljoprivredne površine na kojima se mogu proizvoditi različite poljoprivredne kulture, počev od žitarica kao što su: pšenica, ječam, raž, zob. Uglavnom hljebane sorte od kojih se brašnom i hljebom i proizvodima od brašna može snabdjeti cjelokupno bosanskohercegovačko tržište i uspješno zadovoljiti potražnja za ovim proizvodima od strane domaćeg stanovništva. U prilog ovoj tvrdnji ide činjenica da postoje velike neobrađene i jedan dio obrađenih poljoprivrednih površina u Posavini i Semberiji. One bi mogle za veoma kratko vrijeme postati bosanskohercegovačka žitnica, na kojoj bi se pored proizvodnje za vlastite potrebe, moglo proizvoditi i dovoljno tržišnih viškova, koji mogu biti predmet izvoza u neke zemlje okruženja koje nemaju mogućnosti i prirodne resurse da proizvode poljoprivredne proizvode kao što je pšenica za svoje potrebe i prerađevine od brašna. Proizvodnja kukuruza i industrijskih biljaka je trenutno na niskom nivou, iako i ovdje postoji veliki potencijal, s obzirom da domaće poljoprivredne površine nisu ni izbliza iskorištene. Domaći farmeri bi mogli proizvesti kukuruza i ostalih industrijskih kultura dovoljno da zadovolje potražnju domaćih prerađivačkih kapaciteta za ovim sirovinama. Također, pored žitarica, kukuruza i industrijskog bilja, Bosna i Hercegovina posjeduje izvanredne uslove za voćarsku proizvodnju. Izvanredna klima i ostali prirodni uslovi su pogodni za uzgoj mnogobrojnih voćnih sorti kao što su: jabuke, kruške, šljive trešnje, višnje, breskve, kajsije i druge voćne sorte koje se vijekovima uzgajaju na prostorima Bosne i Hercegovine. Stočarstvo bi moglo da posluži kao

26.-27. Mart/March 2021.

jedna od baznih poljoprivrednih grana. Povoljni prirodni uslovi i bogatstvo resursa poljoprivrednog zemljišta omogućavaju domaćim stočarima proizvodnju ne samo za domaće tržište, već i proizvodnju za izvoz. U ovoj oblasti još postoji toliko prostora da bi svi poljoprivredni proizvođači koji se bave organizovanim farmerskim načinom uzgoja stoke mogli biti respektabilni izvoznici mesa i prerađevina od mesa ne samo u Bosni i Hercegovini već i u regionu..

Povrtlarstvo je šansa za organizovanu proizvodnju povrća, kako na otvorenom prostoru, tako i u staklenicima i plastenicima. Ove resurse uopšte nismo dovoljno iskoristili, a postoji toliko prostora u ovoj oblasti poljoprivredne proizvodnje, da bi pored zadovoljavanja domaćeg tržišta, značajne količine mogli prodavati za konzumiranje u svježem stanju, a ostale viškove prerađivati u postojećim neiskorištenim prerađivačkim pogonima kojih imamo širom države, a jedan dio tržišnih viškova bi mogli izvoziti u zemlje okruženja. Proizvodnja bobičastog voća je jedan od potencijala Bosne i Hercegovine, u toj oblasti poljoprivredne proizvodnje smo trenutno na početku, s obzirom da domaće resurse nismo skoro uopšte iskoristili. Proizvodnja malina, kupina, borovnica, aronije, ribizle predstavlja ogroman potencijal, s obzirom na prirodne uslove i geografski položaj, skoro da nema ni jedna zemlja u Evropi ovakav potencijal za proizvodnju ovih proizvoda. Proizvodnja slatkovodne ribe je veliki potencijal, s obzirom na prirodne resurse kao što su rijeke, jezera, prirodni izvori vode. Sve bi se ovo moglo staviti u funkciju uzgoja ribe s kojom bi mogli podmiriti domaće potrebe za ribom i proizvesti toliko da bi mogli biti značajan izvoznik slatkovodne ribe.

5. Bahato ponašanje i pogrešan pristup domaćih vlastodržaca u pogledu finansijske podrške domaćim proizvođačima

Nažalost, dosadašnja politika i praksa mnogobrojnih funkcionera i njihovih političkih partija, koje su ih postavile na ta mjesta na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini, nije bila podsticanje domaćih proizvođača, već uvoz svega onoga za što postoje veliki domaći prirodni i ljudski resursi. To se najviše ogleda u pogledu uvoza hrane. Do sada se skoro sve uvozilo, bez obzira na prirodni i ljudski potencijal s kojim Bosna i Hercegovina obilato raspolaže. Primjera radi, trgovinski deficit Bosne i Hercegovine u posljednjih 20 godina iznosi 137 milijardi maraka. Da je bilo pameti i razuma, mogao se bar jedan dio ovih sredstava iskoristiti za podsticaje domaćih proizvođača. Ovakav pristup domaćoj proizvodnji je sveo domaću proizvodnju na minimum, naročito u poljoprivrednoj oblasti. Mnogi farmeri su ugasili ili su pred gašenjem domaće poljoprivredne proizvodnje. Ovaj trend se nastavlja iz godine u godinu. Podsticajne mjere nisu dovoljan motiv domaćim proizvođačima da nastave sa proizvodnjom proizvoda koji se mogu kod nas proizvoditi, a kojih ima i previše iz uvoza. Također, nema dovoljno stimulativnih mjera od strane države koje bi omogućile stimulisanje mladih domaćih farmera da se opredjele za poljoprivrednu proizvodnju. Trenutno nema rješenja na vidiku. Slabe podsticajne mjere i maćehinski odnos vlasti prema domaćoj poljoprivrednoj proizvodnji uništio je i ono malo domaće proizvodnje koja je mogla biti oslonac u kriznim situacijama kao što je ekonomsko-finansijska kriza izazvana pojavom pandemije COVIDa-19. Bahatost, nepotizam, korupcija u svim segmentima društva, veliko nepovjerenje stanovništva u pravosudni sistem, su samo neki od razloga zašto sve više ljudi odustaje od pokretanja bilo

26.-27. Mart/March 2021.

kakve proizvodnje, pa i poljoprivredne proizvodnje. Nesiguran plasman gotovih proizvoda nakon žetve, odnosno berbe poljoprivrednih proizvoda, je jedan od razloga što farmeri smanjuju već i u potpunosti napuštaju poljoprivrednu proizvodnju. To nije samo problem, već je to uključen alarm da nešto nije uredu. Domaći farmeri su u stanju da proizvedu sve što traži domaće tržište, naročito poljoprivredne i prehrambene proizvode, koji su mnogo kvalitetniji i zdravstveno bezbjedniji od uvezenih.

Vlasti u Bosni i Hercegovini na svim nivoima, od opštinske do državne, nisu dovoljno zainteresovane za podsticanje domaće proizvodnje. Koji su razlozi za to? Postoji jedno vrlo jednostavno objašnjenje. Uvozni lobiji koji su integrisani u strukture vlasti na različite načine uvoze poljoprivredno prehrambene proizvode, naročito iz zemalja okruženja, kao i drugih zemalja gdje su ti proizvodi jeftiniji. Zašto su ti proizvodi jeftiniji u zemljama iz kojih Bosna i Hercegovina uvozi ove proizvode? Odgovor je također, vrlo jednostavan. Ove zemlje stimulišu domaća naučno-tehnička istraživanja u oblasti poljoprivredne proizvodnje. Iz budžeta izdvajaju veće iznose finansijskih sredstava za podsticanje povećanja obima, asortimana, kvaliteta proizvodnje poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. Na ovaj način njihovi poljoprivredni proizvođači su mnogo konkurentniji od naših koji sve te podsticaje nemaju. Zato uvezeni poljoprivredno-prehrambeni proizvodi imaju niže cijene od domaćih na bosanskohercegovačkom tržištu. Samim tim uvezeni proizvodi imaju niže prodajne cijene od domaćih proizvoda. U ovakvim uslovima domaći poljoprivredni proizvođači nisu u mogućnosti da plasiraju svoje proizvode jer jeftiniji uvozni ih sprječavaju. Radi toga domaći poljoprivredni proizvođači redovno iz jednog proizvodnog ciklusa, u drugi proizvodni ciklus, ostvaruju gubitke koje nisu u stanju da pokriju iz redovnog poslovanja, i na kraju, kada nisu više u stanju da proizvode, odlučuju se za prestanak proizvodnje.

Neke od podsticajnih mjera koje različiti organi vlasti na svim nivoima svake godine planiraju u budžetima su veoma male, čak bi se moglo reći da su simbolične i nedovoljne da domaće poljoprivredne proizvođače dovoljno motivišu da nastave sa proizvodnjom, a kamoli da razmišljaju o njenom proširivanju.

U poslijeratnom periodu pokretani su razni projekti podsticanja domaće poljoprivredne proizvodnje, ali to je bila kap u moru za domaće poljoprivredne proizvođače. Uglavnom su podsticajne mjere dobijali oni kojima poljoprivredna proizvodnja nije primarna djelatnost, već nešto usput što su vješto koristili za iskorištavanje podsticajnih mjera. Mnogi poljoprivredni proizvođači su iskoristili podsticajne mjere kako bih dobili nepovratna sredstva, a ta sredstva nikada nisu vidjela poljoprivredne proizvodnje, već su upotrebljena u neke druge svrhe. Ova vrsta nepravde, koja je učinjena istinskim poljoprivrednim proizvođačima, je mnoge od njih demotivisala tako da su mnogi odustali od daljeg rada na poljoprivredi. Na ovaj način je upropaštena bosanskohercegovačka poljoprivreda i prehrambena industrija. Posljedice ovako neozbiljnog odnosa osjećamo i dan danas i osjećat ćemo još niz narednih godina ukoliko se nešto brzo ne preduzme. Nadamo se da će se okrenuti nova stranica nakon pandemije COVID-19. Ova pandemija treba da nas nauči kako je potrebno okrenuti se domaćoj poljoprivredno-prehrambenoj proizvodnji. Možda je ovo šansa da okrenemo novu stranicu, krenemo ispočetka i da stavimo sve zemljišne i ljudske resurse u funkciju ozbiljnije poljoprivredno-prehrambene proizvodnje koja bi mogla biti jedan od nosilaca privrednog razvoja Bosne i Hercegovine.

Potencijalne mogućnosti prevazilaženja ekonomsko-finansijske krize u Bosni i Hercegovini izazvane pojavom pandemije COVID-19. Kao što smo naveli, jedno od rješenja izlaska iz krize je posvetiti veću pažnju razvoju i podršci domaćim privrednim granama koje omogućavaju privrednu samoodrživost i nezavisnost od uvoza proizvoda i usluga kojima se omogućava samoopstojnost stanovništva i privrede u kriznim vremenima kao što su: ratovi, elementarne nepogode, pandemije zaraznih bolesti i druge krize koje nisu izazvane voljom domaćih političkih i privrednih aktera. Pored podrške velikim preduzećima, posebna pažnja bi trebala da se posveti malim individualnim proizvođačima, kao što su mala porodična preduzeća koja broje jednog, dva ili nekoliko zaposlenih radnika. Mala porodična preduzeća uvijek imaju definisane zadatke i ciljeve, dok je porodici jedini zadatak stvaranje povoljne klime za odrastanje ljudi u okviru iste. Ova preduzeća u kriznim vremenima mogu biti ključna za samoodrživost domaće privrede i stanovništva. Ova preduzeća u takvoj situaciji preuzimaju na sebe veliku odgovornost u cilju snabdjevanja osnovnim životnim namirnicama, kako stanovništvo, tako i službe koje u ovim uslovima moraju funkcionisati, kao što su: vojska, policija, zdravstvene službe, administracija i druge službe. Prednost malih porodičnih preduzeća ogleda se u tome što rade od kuće i lahko mogu preorijentisati svoju proizvodnju. Uglavnom se to događa u vrijeme kada nema nekih specijalnih proizvoda potrebnih u kriznim situacijama kada je potrebno, npr. umjesto košulja šiti zaštitna odjela i maske za lice, umjesto kolača proizvoditi hljeb i tjesteninu. Proizvodnju alkoholnih pića preorijentisati na proizvodnju dezinfekcionih sredstava. Postoji još niz primjera gdje bi mala porodična preduzeća preuzela veću odgovornost na sebe i proizvodila razne proizvode u cilju snabdjevanja stanovništva i različitih državnih službi uključenih u borbu sa nastalom krizom.

6.1. Potrebna veća institucionalna i finansijska podrška bosanskohercegovačkim kompanijama

Bosna i Hercegovina ima veliki ljudski potencijal. Jedan od primjera je privatna kompanija TMD iz Gradačca koja je usljed nedostatka respiratora (vještačkih ventilatora) potrebnih bolnicama u borbi protiv pandemije COVID-19, donijela odluku o izradi domaćeg respiratora. Inženjeri iz ove kompanije su uočili na vrijeme ovaj nedostatak i donijeli odluku da konstruišu i proizvedu prvi domaći respirator (koji bi se serijski mogao proizvoditi ukoliko se za njim ukaže veća potražnja na domaćem tržištu). Istovremeno proizvođači respiratora iz cijelog svijeta nisu mogli nadostati proizvoditi s obzirom na njihovu potražnju. Pandemija je toliko zahvatila sve zemlje svijeta, a naročito SAD. Broj oboljelih i mrtvih ljudi je vrtoglavo rastao iz dana u dan. Mnogo je nedostajalo respiratora koji su se najviše proizvodili u Kini. U takvim uslovima predsjednik SAD, Donald Tramp, je naredio američkim kompanijama da u što kraćem roku proizvedu u svojim kompanijama respiratore za vlastite potrebe. Bez obzira na bogatstvo tih kompanija, nije im baš lahko polazilo za rukom da proizvedu nešto sa čime se nisu prethodno susretali. Dok su naši inženjeri u jednoj maloj kompaniji za nekoliko mjeseci konstruisali domaći respirator iako se ova kompanija bavi proizvodnjom autodijelova. Jedan od većih problema koji je nastao u ovoj kompaniji je certifikovanje respiratora kod ovlaštenih institucija, a koje može da traje do godinu dana i duže, zbog bezbjednosti njegove upotrebe za pacijente koji se priključe na ove mašine. Znači, da naše kompanije imaju moć veoma brzog prilagođavanja novonastaloj situaciji. Također, domaća pamet je za samo nekoliko dana počela

26.-27. Mart/March 2021.

proizvoditi vizire potrebne zdravstvenom sistemu. Studenti Mašinskog fakulteta iz Tuzle i još neki proizvođači u Bosni i Hercegovini su za nekoliko dana osmislili i počeli proizvoditi i djeliti vizire zdravstvenim ustanovama. Mnoge tekstilne kompanije su svoju proizvodnju preorijentisale sa proizvodnje modne konfekcije na proizvodnju zaštitnih odjela. Postoji još niz primjera koje ne bi mogli sve navesti, a koje su, za veoma kratko vrijeme, se preorijentisale sa postojećih na proizvodnju novih proizvoda koji su u datom trenutku traženi na tržištu. Ovo je velika poslovna prilika bosanskohercegovačkim kompanijama, koje se mogu brzo prilagoditi novonastalim okolnostima. Mnogi stručnjaci smatraju da nakon pandemije COVID-19, ništa više neće biti isto. Mnoge kompanije će propasti jer su bile vezane za globalno tržište. Mnoge države su bile zatvorene tako da se od njih nije moglo dobiti gotovih proizvoda i sirovina kao što je bio slučaj prije pandemije. Iz tog razloga bit ćemo osuđeni da proizvodimo skoro sve za svoje potrebe, naročito hranu i prehrambene artikle, zaštitna odjela i zaštitna sredstva, kao i niz drugih proizvoda za svakodnevnu potrošnju. Sve će to nas natjerati da razmišljamo lokalno, a sve manje globalno i sve više ćemo da se oslanjamo na vlastite neiskorištene prirodne resurse i vlastiti ljudski potencijal. Pandemija COVID-19, omogućila je domaćim kompanijama otvaranje prostora za veliku poslovnu priliku domaćim proizvođačima da se ozbiljno počnu baviti proizvodnjom onih proizvoda koje smo uvozili iz inostranstva. Sada to predstavlja dobru poslovnu priliku velikom broju bosanskohercegovačkih proizvođača da se sa svojim znanjem predstavi domaćim kupcima.

7. Zaključak

U složenim uslovima kakvi su nastali pojavom pandemije Covid-19, bosanskohercegovačka privreda je osjetila veliki pritisak na svojim plećima. Jedan od razloga je relativno spora tranzicija u kojoj se Bosna i Hercegovina nalazi prethodnih 25 godina. S obzirom da se privreda još nije privikla na novonastalu situaciju, određene akcije koje bi ublažile posljedice došle su kasno, a to se najbolje pokazuje na primjeru proizvodnje roba za široku potrošnju. Bosna i Hercegovina je bila jedna od zemalja koja je usljed nedostataka domaćih većinu roba za široku potrošnju uvozila. Usljed pojave pandemije naša država je bila onemogućena da potrebne nedostajuće robe široke potrošnje pokriva masovnim uvozom što je pokazalo ranjivost naše privrede. Otkrivanjem jednog problema dolazimo do drugog koji je još gori od prethodnog, jer domaći proizvođači imaju veliki potencijal, ali u velikoj mjeri neiskorišten pa samim tim i nedovoljno rentabilan. S obzirom da se ogleda dugogodišnja bahatost i bezobzirnost domaćih vlasti koje su umjesto davanja podsticaja domaćim proizvođačima, uvozili velike količine svega što su naši proizvođači u državi sami mogli proizvesti. Primjera radi, u posljednjih 20 godina trgovinski deficit Bosne i Hercegovine iznosi 137 milijardi maraka. Šta se sve moglo postići da se samo jedan dio ovih sredstava zadržao u našoj zemlji. Djelokrug razloga je veoma veliki i rješavanjem istih morali bi se ozbiljno pozabaviti državni organi na svim nivoima vlasti, naročito u vrijeme trajanja i nakon prestanka pandemije Covid-19. Naravno, rješenje većine problema je moguće, a jedno od njih jeste veća posvećenost i pridavanje veće pažnje razvoju i podršci domaćim proizvođačima u deficitarnim privrednim granama koje omogućavaju privrednu samoodrživost. To je dug i mukotrpan proces koji uz pravilnu realizaciju i finansijsku podršku može učiniti velike promjene za bosanskohercegovačku privredu i društvo.

26.-27. Mart/March 2021.

8. Literatura

1. Kovačević, R. (2016.), „Međunarodne finansije“, Centar za izdavačku djelatnost, Ekonomski fakultet Beograd, str. 577.
2. Mehmedović, H. (2016.), „Modeli otvaranja i finansiranja malih porodičnih preduzeća, Internacionalni univerzitet Travnik, str. 42.
3. Mehmedović, H. (2017.), „Poslovne prilike i mogućnosti (samo)zapošljavanja u poljoprivredi“, Internacionalni univerzitet Travnik, str. 56.
4. Mehmedović, H. (2020.), “Resursi za prevazilaženje ekonomsko finansijske krize”. Planjax d.o.o. Tešanj, str.81- 82.
5. <http://www.fli.ba/negativne-ekonomske-posljedice-corona-virusa-covid-19/>(Preuzeto:21.01.2021.)
6. <http://www.mvteo.gov.ba/Content/Read/poljoprivreda-i-ruralni-razvoj> (Preuzeto:22.01.2021.)
7. <https://www.google.com/search?q=ekonomsko+finansijska+kriza+izazvana+covid+19&client=firefox-b-d&sxsrf=ALeKk03dn71jWdd5L8BH3o-pEK> (Preuzeto: 23.01.2021.)
8. https://osfbih.org.ba/images/Progs/17+/DG/Docs/Uloga_i_polozaj_mikro_biznisa_u_BiH_u_svjetlu_pandemije_COVID-19_Sep2020.pdf(Preuzeto: 24.01.2021.)

